
SVIJEĆA U KULTURNOJ BAŠTINI HRVATA

Marko Dragić, Split

Filozofski fakultet u Splitu
e-mail: mdragic@ffst.hr

UDK: 247 : 246.6 (497.5)
930.85 (497.5)
Stručni članak
Primljeno 8/2010.

Sažetak

Svijeća prati kršćane od rođenja pa do smrti, od samih početaka kršćanstva. Višestruka je uporaba i simbolika svijeće. Na krštenju se svijeća daje kršteniku; prvopričesnik nosi svijeću; zaručnike svijeća prati kod vjenčanja; uz upaljenu svijeću bolesnik napušta ovaj svijet. U kulturnoj baštini Hrvata uz svijeću se vežu mnogi običaji i obredi. Svjetlo svijeća uresom je u Badnjem bdijenju i simbolizira pobjedu svjetla nad tamom, dobra nad zlom. Božićnim sviječama pridaje se čudotvorna moć, pa ih domaćice nedogorene često čuvaju za iduću godinu. U hrvatskoj se duhovnosti iznimno štuje kult pokojnika. Tako se i u najradosnije vrijeme, u Badnjoj noći i na Božićni ručak, pale svijeće i za pokojnike. Svijeće blagoslovljene na Sviječnicu čuvaju se u svakom hrvatskomu katoličkom domu kao svetinja. U tradicijskoj baštini Hrvata svijeća se koristi protiv bolesti, uroka i nevremena.

Ključne riječi: blagoslov, kult pokojnika, molitva, svijeća, Sviječnica.

UVOD

Višestruka je uloga svijeće u kršćanskoj tradiciji. Prvi kršćani koristili su svijeću kako bi pred zoru u katakombama za vrijeme bogoslužja imali svjetlost. Njihovom uporabom, izgledom i brojem tumači se Crkveno učenje. Jedna svijeća je simbol vjere u jednoga Boga i Spasitelja, dvije svijeće predstavljaju Boga i čovjeka, tri simboliziraju vjeru u Presveto Trojstvo. Šest svijeća na oltaru predstavlja neprekidnu molitvu Crkve i vječno svjetlo u svetištu. Sedam svijeća znakom su sedam sakramenata. Svijeće kod euharistijskog obreda predočuju Kristov dolazak u pričesti. Uskrsna je svijeća znak uskrsnuloga Krista. Biskupova svijeća vjernicima daje na znanje da biskup predvodi euharistijsko slavlje. U Bibliji se svijeća i sviječnjak spominju sedamdesetak puta.

Oskudna je znanstvena literatura o svijeći u sakralnoj baštini Hrvata. I zbog toga, među ostalim, cilj je ovoga rada od zaborava

sačuvati starinske obrede i običaje vezane uz sviječú. Vrela za to jesu suvremeni terenski zapisi koji su nastajali u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

1. ADVENTSKI VIJENAC

U adventskom vijencu četiri sviječé simboliziraju: četiri adventske nedjelje; četiri godišnja doba; odnosno: stvaranje, utjelovljenje, otkupljenje i svršetak. Tradicionalno su tri sviječé ljubičaste, a jedna ružičaste boje.¹ Prve adventske nedjelje pali se jedna sviječá i svake iduće nedjelje po jedna. Adventski se vijenci nalaze u crkvama, stanovima i domovima i predstavljaju poziv na molitvu. Adventski vijenac plete se od zimzelenoga lišća ili grančica tako da nema ni početka ni kraja, što simbolizira vječnoga Boga.² U novije vrijeme simbolična funkcija adventskih sviječá transformira se u estetsku funkciju.

2. BOŽIĆNE SVIJEĆE

Od davnina sve do bliske prošlosti stočarstvo je bilo glavni način privređivanja i ne iznenađuje raznovrsnost običaja vezanih uz stoku. Duž Dinarida u sumrak Badnjega dana pastiri su hvatali prvu ovcu koja bi ušla u štalu, nad njom bi zapalili sviječú i sa svim ukućanima koji bi došli u štalu molili bi Boga.³

U hrvatskoj duhovnoj baštini posebno mjesto zauzima božićna sviječá, koja se smatra svetinjom u kući. U Slavoniji se u prvoj polovici 19. st. palila jedna debela sviječá, zamotana u krpú, *jedinstvo*, i tri tanke voštane sviječé, *trojstvo*. Sviječé su stajale u čašama u kojima je bila pšenica. Jedna je sviječá gorjela cijelu noć.⁴

¹ Josef Quin, *Sviječá, Suvremena katolička enciklopedija*, (priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig), Marjan tisak, Split, 2005., 179.

² Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 555.

³ Vidi: Radmila Kajmaković, *Božićni običaji*, Etnologija, NS, sv. XV-XVI, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1961., 224; Bože Drmić, *Buškoblatški kraj - hrvatski raj*, Grupa za budućnost, Zagreb-Mostar, 2004., 77-78; Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., 169-170. (tom negdanjem običaju i obredu bit će posvećen poseban rad).

⁴ Luka Ilić Oriovčanin, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846., 95.

Prije stotinu pedeset godina u Srijemu i Slavoniji domaćin je pripremljao pritopak čista voska, od kojega je domaćica na Badnji dan pravila tri voštane božićne svijeće: "prvu štipanu, druga s dva, a treću s tri voštana obručka, koje će svijeće privezat se na grančicu borovu, jelovu ili smrekovu i zadjenuti pod gredu ili tetivo u sobi nad stolom (...)". Djevojke bi ubrale i pripravile raznovrsno cvijeće: bosiljak, ružmarin, rutvicu, bršljan, smilje i kovilje, te mlado žito koje su oko svete Lucije u lonce posijale kako bi do Božića za kićenje naraslo. Time su kitile idući na polnoćku. Na Badnju večer umjesto meča i baklji palila se svijeća lojanica i gorbela bi cijelu noć. Nakon unošenja slame svi bi ukućani kleknuli na slamu, pozdravili Gospu i u mnogim kućama ispjevali pjesmu "Porodio se kralj nebeski". Prije sjedanja za večeru domaćin uzme badnji kolač i njime pokrije čanak, u kojem je prvo kuhano jelo doneseno, *maši se* pod gredu ili tetivo i odsiječe sa grane voštanu svijeću sa dva obručka, upali je, prekriži se i govori: "Isus se rodi!" Ukućani mu odgovaraju "U istinu se rodi!" Potom svakom manjem djetetu po redu daje tu goruću svijeću, koju dijete uzme u ručice i stojeći na klupi okreće se svim ukućanima i tri puta govori: "Hvaljen Isus! – Bogo se rodi!" Ukućani uglas odgovaraju: "Uvijek Isus hvaljen budi, i ti bio (odnosno bila ako se radi o djevojčici) živ i zdrav (živa i zdrava)." Potom bi uslijedila kratka molitva i večera. Svijeća bi gorbela cijelu noć.⁵

Na Božić, poslije treće božićne mise, prije objeda domaćin bi upalio drugu svijeću s tri obručica. Nakon objeda domaćin je svijeću gasio brzo je okrenuvši i stavivši je u posudu sa raznovrsnim žitaricama. Kad bi izvadio svijeću gledalo se koje se vrsti žita najviše zaljepilo na svijeću i po tome se proricalo da će u nastupajućoj godini biti najbolji urod te žitarice. Na Mladi Božić ili Novo ljeto domaćin je palio treću voštanu svijeću.⁶

Koncem 19. stoljeća u poljičkome kraju domaćin bi nakon paljenja badnjaka na stol stavljao jedan iznad drugoga tri velika kolača – *nastojna*, a u sredinu je stavljan gobin.⁷ Uz kolače na stol

⁵ Mijat Stojanović, *Slike iz domaćega života slavonskog naroda i iz prirode, s dodatkom Slavonske pučke sigre*, Tiskarnicom Ignjata Karla Sopross, Zemun, 1858., 39-41.

⁶ *Isto*, 42-43.

⁷ Gobin je kod starih leksikologa sinonim za *triticum spelta*, pa je prema tome *gobinja* "pletunica ili trak od lišća ili cvijeća što se stavlja kao nakit na zidove, vrata, pričvršćen na krajevima, a u srijedi visi; sinonim *girlanda*". Gobinji su u srednjoj Dalmaciji naziv za velike božićne kolače koji se stave na trpezu okićenu lovoricama. (Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971., 583.). U ruskom jeziku *gobina* je naziv za obilje, bogatstvo, žetvu. U

se postavljao *varićak* pšenice u koju se stavljala svijeća. U Gatima su stavljana tri kolača, *trojica* (tri svijeće) i sir *križevnjak*, koji se na Križe⁸ usirio, pa se sve to prekriži blagoslovljenom maslinom. U Dubravi su se stavljala tri kolača i okretala bi se tri puta *na oposum*, u varićak bi se nasula pšenica i u nju stavile tri glavice luka i jedan sir, a poželjno je bilo da je bio blagoslovljen na Uskrs. Domaćin bi varićak najprije nosio badnjacima te gobinu,⁹ iz varićaka uzimao pšenicu u šaku i govorio: "Obilato, gobinato!" te je sijao po kući, nastavljajući riječima: "Rodila, plodila po drvetu i kamenu." Potom bi molio Boga držeći tri upaljene svijeće. Kad bi dovršio molitvu, svi ukućani bi mu pristupali i ljubeći ga u obraze, čestitali mu: „Sada i dogodine, do sto lita i godina bili zdravi i ljubili se na ovaj dan.“ U Gornjim Poljicima nakon molitve domaćin bi namjestio tri nastojna kolača jedan na drugi i na njih u zdjelici usuto žito u koje bi stavio tri voštane svijeće koje su u dnu bile sastavljene, a na vrhu jednako rastavljene kako bi mogle nesmetano gorjeti. Kad počne večera, svijeće se pale, najprije jedna, a onda njome preostale dvije. Svijeće bi bile upaljene do kraja večere, a tada bi ih gospodar kuće gasio kruhom umočenim u vino. Taj se kruh ostavljao među svijećama i njime su se ponovno gasile svijeće za vrijeme božićnih blagdana.¹⁰

Hrvati su u prošlosti najčešće palili po jednu sviječū. Sviječū se paljene za vrijeme badnje večere te za vrijeme ručka na Božić i Novu Godinu, a ponegdje i na Staru godinu i Sveta Tri kralja. Rijetko su paljene dvije sviječū, od kojih je jedna bila za pokojne, a druga za žive. U Slavoniji, Srijemu, Vojvodini, Bosni i Hercegovini, te ponegdje u Dalmaciji palile su se tri sviječū, odnosno trostruko

starobugarskom *gobino* znači obilje, izobilje, pretek. U starocrkvenoslavenskom *gobino* je naziv za poljske plodove, prinose. U hrvatskom i srpskom jeziku *gobino* je sinonim i za pljevu. Petar Skok smatra da je ta riječ posuđenica od gotske riječi *gabei*, a ta riječ baštini svoj naziv od latinske riječi *habeo* 2. (imati, posjedovati). (Radmila Kajmaković, *nav. dj.*, 223.).

⁸ Uzašašće je blagdan koji se slavi četrdeset dana nakon Uskrsa, uvijek četvrtkom, a slavi Kristov uzlazak u nebo. Zato se taj blagdan zove i Spasovo. Taj blagdan narod u Slavoniji naziva *Spasovo*, *Spasovdan*, *Križevo*. U dalmatinskoj Zagori pučki je naziv *Križi* ili *Spasovo*. U jadranskom području poznat je naziv *Sensa*, *Sensovo*. O tome više: Marko Dragić, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2009., 205-228.

⁹ U Poljicima se slama nazivala gobinom. Usp. Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987., 437.

¹⁰ Frano Ivanišević, *nav. dj.*, 437.

izrađena voštana svijeća. Svijeće se povezuju hrvatskom trobojnicom ili je svaka od njih po jedne boje trobojke.¹¹

Na Badnjak bi poslije podne domaćin napravio „božićnu svijeću“. U oku ili neki drugi sud stavio bi žito, u koje bi stavio veliku svijeću od voska i ukrasio je grančicama bršljana, bora ili masline. Na vrh tih grančica stavljao bi jabuku. Nitko, osim starješine, nije smio dirati u svijeću: nije smjela pasti, nakriviti se, puknuti, jer se u tom slučaju vjerovalo da će u nastupajućoj godini starješina kuće umrijeti. Svijeća bi se palila kroz sve božićne dane za vrijeme ručka i večere. Nakon paljenja svijeće starješina je molio za žive, mrtve, za rodnu godinu, plodnu kišu itd. Po završetku objeda domaćin bi s velikom pomnjom gasio svijeće tako što bi komadić kruha umočio u vino i to bi držao iznad svijeće da kaplje vino na plamen svijeće. Ako bi se svijeća ugasila nakon prve kaplje – to je značilo da će starješina kuće brzo umrijeti. Ako bi trebalo kapnuti više kapi vina, nastupilo bi veliko veselje, jer je to značilo da će domaćin dugo živjeti.¹²

Prvi dan Božića u Đakovštini je bio obilježen paljenjem svijeće i okretanjem djece. To je bio simbol Isusovoga rođenja. Obred paljenja tri svijeće i okretanja djece oko osi ponavlja se i na Božić, Svetoga Stjepana i Svetoga Ivana, tj. sva tri dana prije svakog jela: ručka,¹³ užine¹⁴ i večere.¹⁵

U Hercegovini se prije božićnoga ručka moli “uobičajena molitva. Zatim se pale tri svijeće vatrom od badnjaka u znak svetoga križa: ‘U ime Oca (1), i Sina (2) i Duha Svetoga (3).’ Kako se ove sviće upalile tako nami Bog svaku sriću udili”.¹⁶

U duvanjskom kraju posebna pozornost tijekom Božićnog ručka posvećena je upaljenim svijećama. Naime, ako bi se, ne daj Bože, koja svijeća sama od sebe ugasila tijekom ručka, značilo bi da će u toj obitelji u idućoj godini netko umrijeti. U takvim prilikama

¹¹ O tome više: Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III. izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., 130.

¹² Usp. Ivo Furčić, *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja*, III. Mjesta u šibenskom zaleđu, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1988., 267-268.

¹³ Danas zajuttrak.

¹⁴ Danas ručak.

¹⁵ Zdravki Vranješ u Budrovcima 2008. godine kazala je Kata Milošević, zvana Abadžina (rođ. 1922. god., djev. Skeledžić). Rkp. FF MO, 2008., D.

¹⁶ Jerko Suton, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar, 1968., 128. (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39.).

obično bi se stariji javili kako je to njihova svijeća, hrabreći ostale da se ne trebaju bojati toga znaka.

Božićni ručak bi potrajao dosta duže u odnosu na obične dane, a završavao bi kao i večera na Badnjak. Gledalo se kako se *kali* pojedina od svijeća i nagađalo bi se kako će koja vrsta ljetine roditi.¹⁷

U livanjskom kraju domaćin najprije upali svijeće govoreći: "Kako se ove sviće upalile, tako svako dobro došlo u ovu kuću" i počinje molitvu: Vjerovanje, Oče naš, Zdravo Marijo i Slava Ocu. Po završetku večere moli se zahvalna molitva, a domaćin gasi svijeće komadom kruha umočenim u vino, s popratnim riječima: "Kako se ove sviće ugasile, tako se svako zlo u ovoj kući ugasilo."¹⁸ Svijeće zabodene u žito u livanjskom kraju zajedno se nazivaju *gobin*, a za vrijeme božićnih blagdana stoje na stolu za blagovanje ispred domaćina.

Na Božićnoj večeri u Grudama ponovno se okuplja obitelj i rodbina. Obično najstariji član obitelji pali svijeće u žitu koje je posijano o Svetoj Luciji. Kad se pale svijeće, moli se: *U ime Oca i Sina i Duha Svetoga, užegla se, ne užegla se, nego spasila naše duše u Kraljevstvu Nebeskom!* Nakon večere svijeće se gase kruhom umočenim u vino, praveći znak križa, te uz molitvu: *Kad se udanula, ne udanula se, nego obveselila naše duše u Kraljevstvu Nebeskom! U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.*¹⁹

Običaji se razlikuju od mjesta do mjesta, pa makar ta mjesta i nisu udaljena. Tako se u Gornjem Gradcu kod Širokoga Brijega po povratku s mise postavlja ručak. Najprije se stavlja božićna pogača, a na nju sud sa žitom gdje su tri svijeće. Svijeća bi se palila na vatri od badnjaka govoreći: *U dobar čas, u ime Isusovo, ka se užegla, užegla, ka se utrnula, utrnula. Sve nek bilo u ime Isusovo, u dobar čas.* Običaj je da božićne svijeće što dulje gore, da duše u čistilištu počivaju i da nemaju čistilišnih muka. Nakon objeda svijeće se gase komadom pogače umočene u vino, govoreći: *Kako se ova svića utrnula tako se zloća i opačina ugasila.* Taj komad bi se davao djeci da ih ne boli grlo, kokošima da bolje nesu ili ovcama. Vjerovalo se da će prvi umrijeti onaj koji stoji spram svijeće koja se

¹⁷ Renata Knezović zapisala je u siječnju 2008. godine u Sarajlijama. Kazao joj je Frano Smiljanić – Guto, rođ. 1936.. Rkp. FF MO, 2008., D.

¹⁸ Mirjana Čelar zapisala je 2008. godine u Podhumu kod Livna. Kazao joj je njezin djed Dane Čelar (rođ. 18. srpnja 1937.). Rkp. FF MO, 2008., S.

¹⁹ Tatjana Bošnjak kazao je u Grudama 2009. god. Radoslav Bošnjak rođ. 1955. Rkp. FF MO, 2009., S.

prva utrne.²⁰ U trećem širokobriješkom selu, Ljutom Docu, svijeća se palila uz riječi: *Kad se ova svića užegla, / užegla se u dobar čas, / u ime Oca i Sina i Duha Svetoga*. Potom se izmoli Očenaš, Zdravo Marijo i Slava Ocu. Svijeće bi gorjele cijeli dan, i uvečer, na kraju bi se ugasile komadom kruha, koji bi se umočio u crno vino i govorilo bi se: *Kad se ova svića ugasila, / ugasila se sva zločina i opačina*.²¹ U Gradcu Donjem svijeća se gasi korom kruga kruha umočenim u crno vino, govoreći: *Svićo moja, ja te krstim kruhom i vinom, a ti mene blagoslovom i mirom. / U ime Oca i Sina i Duha Svetoga Amen*.

U čapljinskom kraju nakon ručka domaćin otkida komadić sredine pogače koju je domaćica pripravila "ispod sača" na Badnji dan i na kojoj je utisnut križ, natopi taj komadić vinom i njime gasi svijeće, govoreći: *Svijećo moja, ja tebe gasim kruhom i vinom, ti mene blagoslovom i mirom*. Od tog dijela pogače kojim je ugašena svijeća svatko otkida po komadić i pojede, jer se vjeruje da to čuva od bolesti svake vrste.²²

U Grabovici kod Mostara pogača bi se kitila bršljanom, a svijeće se stave u pšenicu ili u kukuruz, koji bi se poslije bacao kokošima da bolje nesu.²³ U Knešpolju bi se izjutra palile svijeće, dok su ih drugi palili uvečer.²⁴ Visočki su Hrvati gobinom nazivali božićne svijeće i žito u rešetku oko kruha, a gasili su ih zasipanjem plamena pšenicom.²⁵

U Dugopolju je za vrijeme ručka gorjela svijeća s ukrašenim kruhom. Pred kraj ručka domaćin bi umočio komadić kruha u vino i po tri kapi vina kapnuo na svaku svijeću, a ukućani govorili: *Drž' se, moj putniče, ne daj se, moj putniče!* Ako se svijeće ne bi odmah ugasile, to se ponavljalo, a kad se uspije, ukućani su govorili: *Zbogom odi, moj putniče, da te i dogodine u zdravlju dočekamo. O*

²⁰ Danijela Marić zapisala je 5. 12. 2007. god. u mjestu Gornji Gradac, Široki Brijeg. Kazala joj je Anđa Čavar (djev. Čuljak, rođ. 1933.) Rkp. FF MO, 2007., S.

²¹ Nives Čorić kazao je 2008. godine Jure Kožul, rođ. 1930. god. u selu Ljuti Dolac kod Širokoga Brijega. Rkp. FF MO, 2008., S. Isto se govori u ljubuškome kraju. Mariji Keža 4. rujna 2007. godine kazala je Matija Matić, rođ. 1920., u Veljacima kod Ljubuškoga. Rkp. FF ST, 2007. D.

²² Zdravko Jakiša zapisao je 5. 1. 2009. godine. Kazala mu je Vera Jakiša (djev. Prskalo, rođ. 10. 2. 1965.). Rkp. FF MO, 2009. S.

²³ Kristina Zovko zapisala je 2008. u Grabovici kod Mostara, a kazala joj je Maruška Ravlić, djevojačko Pranjić, rođ. 1946. u Grabovici. Rkp. FF MO, 2008., D.

²⁴ Jasni Dročić 2009. godine kazao je Stanko Soldo (rođ. 1936. godine u Knešpolju, Široki Brijeg. I danas živi u istome mjestu sa svojom obitelji.) Rkp. FF MO, 2009., D.

²⁵ Radmila Kajmaković, *nav. dj.*, 223.

urodu polja i vinograda u idućoj godini proricali su prema stijenju i jačini plamena, pa gdje se okrene veći plamen i stijenj, na toj će strani urod biti bogatiji. Po završetku blagdana žito u kojem su stajale božićne svijeće domaćica bi bacila kokošima, a njive su se zastirale božićnom slamom.²⁶

U Danilu Gornjem kod Šibenika gledalo se kako bi ostao *stirnj*²⁷ i po tome se predviđalo kakva će biti sljedeća godina: ako bi ostao uspravan, vjerovalo se da će godina biti dobra.²⁸ Prije se u kaštelanskom kraju na Božić palila jedna svijeća koja bi se stavila u čašu napunjenu pšenicom ili kukuruzom. *U čaši jema kap vina i onda bi se prolilo po šterikt*²⁹ i *šterika bi se ugasila*.³⁰

Na Božić se u trogirskom kraju nije smjelo mesti kuću, pastirima se davalo pogače i vina, a na stol se stavljala božićna svijeća. Iz načina na koji se dim okrene kad se svijeća ugasi, proricalo se hoće li domaćin imati muških potomaka i hoće li neki član obitelji umrijeti u novoj godini.³¹

Škabrnjske su domaćice za Božić pripravljale kruh kojemu bi na sredini probušili rupu u koju bi stavljali sviječju koja je gorjela za Božić. Svijeća se ne bi smjela gasiti puhanjem, nego se gasila kruhom umočenim u cijelo vino. Kruh se nije bacao, nego bi se obvezno morao pojesti.³²

U Ceri kod Unešića svijeće se stavljaju u posudu punu žita, a oko njih se u posudu stavljaju grančice bršljana. Svijeće se pale na Božić i ostale božićne blagdane za ručkom. Uz svijeće se moli. Svijeće se gase tek nakon što je objed gotov. Jedna svijeća predstavlja baku, a druga djeda. Oni te svijeće gase tako da korice

²⁶ U Dugopolju kod Splita u ljeto 2007. godine zapisala je Ivana Armanda, a kazala joj je Anka Radan rođ. 1939. g. u Dugopolju. Rkp. FF ST, 2007., S.

²⁷ *Stirnj* – fitilj od voštanice.

²⁸ Vesni Kalebić kazala je 2009. godine spomenuta Milka Poljičak djev. Klisović, rođena 1931. u Danilu, 50-ih godina preselila se u Šibenik. Umrkla je 2009. god. Rkp. FF ST, 2009. D.

²⁹ Šterika - svijeća od voska.

³⁰ Karmen Carev zapisala je 2010. godine u Kaštel Kambelovcu. Kazala joj je Ivanka (Ivna) Perišin (djev. Duišin, rođ. 1937. u Kaštel Novom). Rkp. FF ST, 2010. D.

³¹ Tereza Karabatić zapisala je 2008. godine u Trogiru. Rkp. FF ST, 2008. S.

³² Antonija Pavičić zapisala je 2010. godine u Škabrnji. Kazao joj je Zoran Ražov, rođ. 4. veljače 1965. Rkp. FF ST, 2010. S.

kruha umoče u čašu vina i kapaju po kap vina na svaku svijeću. Kaže se da će onaj čija se svijeća kasnije ugasi živjeti dulje.³³

U Širitovcima, ugarak od *muškog* ili *desnog badnjaka* po završetku božićnog doba odnio bi se u *jaru*,³⁴ kako bi se iduće godine s njim zapalila božićna svijeća *trojica*, koja bi se stavljala u varičak napunjen pšenicom i drugim žitaricama. U svijeću bi se stavljalo onoliko vretena koliko djece ima u kući, a na svako vreteno bi se stavio suhi kolač, jabuka i sve bi se ovilo bršljanom.³⁵

Stari su Neoričani vjerovali da će, ako od gorućih svijeća najprije dogori srednja, najprije umrijeti glava kuće. Ako prva izgori desna, umrijet će muški član obitelji, a ako prva izgori lijeva svijeća, onda će umrijeti ženski član obitelji. Po dimu božićne svijeće pretkazivala se smrt ukućana tako što bi se kod gašenja svijeće gledalo kamo dim odlazi: ona osoba prema kojoj je dim otišao, određena je za smrt u idućoj godini.³⁶

U zeničkome kraju katolici su uz paljenje svijeća govorili: *U čas dobar, u ime Isusovo, kad se užegla, užegla, kad se obeselila, obeselila. Sve nek bilo u ime Isusovo, u čas dobar.* Nakon objeda komad kruha umoči se u čašu rakije i s njim se gase svijeće i moli se. Pri gašenju svijeća izgovara se: *Kako se ova svića utrnula, tako se sva zloća i opačina ugasila.* Kad se ugase svijeće i kad završi molitva, svi popiju po malo rakije. Komad kruha kojim je ugašena svijeća jede se da ne bi boljelo grlo. Također se daje kokošima da bolje nesu, pijevcu da bolje pjeva ili ovcama.³⁷ U busovačkom kraju na Badnjicu se posti barem do večere, do šest sati navečer i tad se mrsi večerom u kojoj se sprema tradicionalna hrana: sarma, keške, pečena kokoš, potkriža, i kuha se postan grah. Pale se četiri svijeće.³⁸

³³ Nikoli Sunari u selu Ceri kod Unešića 2008. godine kazala je Matija Sunara. Rkp. FF ST, 2008., S.

³⁴ Jara – staja.

³⁵ Josip Vukorepa zapisao je 2009. godine. Kazao mu je njegov djed Marko Vatavek, rođen 1935. u miljevačkom selu Širitovci. Kazivač od 1960-ih godina živi u Splitu. Rkp. FF ST, 2009., S.

³⁶ Zapisala je Kristina Tešija 2008. godine Kazala joj je Mara Zuban (djev. Vlačević, stara 69 godina) iz Neoriča. I dandanas mnogo ljudi vjeruje da ovi znakovi donose smrt u kućanstvo. Rkp. FF ST, 2008. S.

³⁷ Lidija Palavra zapisala je 1. ožujka 2009. u Kninu. Kazale su joj: Palavra Marica, djev. Hrgić, rođ. 1922. u Konjevićima kod Zenice, Blažević Ane, djev. Hrgić, rođ. 1935. u Konjevićima kod Zenice, Gašić Jaga, djev. Šuman, rođ. 1946. u Brajkovićima kod Zenice. Kazivačice su prognanice u Kninu. Rkp. FF MO, 2009. D.

³⁸ Slađana Miličević zapisala je 2010. godine u selu Ravan kod Busovače. Kazali su joj njezin djed Vlatko rođen 30. svibnja 1939., i baka Milica Petrović (djev. Laštro, rođ. 17. rujna 1944.). Rkp. FF MO, 2010., S.

U Donjem Banjevcu kod Kaknja kada ukućani sjednu za stol večerati, prije molitve pale se tri svijeće i od kojih svaka nešto obilježava; redosljed pri paljenju je: *domaćin, čoban i težak*. Po završetku večere opet se izmole Očenaš, Zdravo Marijo i Slava Ocu i onda se uzme komad pogače i ugase se te tri svijeće. Najčešće bi ih palio i gasio domaćin, koji bi na kraju pojeo komad pogače kojom je ugasio svijeću. Govorilo se da je to jako zdravo.³⁹

Poseban kruh koji se pravi u kreševskom kraju, zove se *krsnica*. To je pogača ukrašena viticama, pletenicama i pticama. Krsnica stoji na *sofri* svih božićnih blagdana kod svakog obroka. U sredini krsnice gori svijeća, a u žitu kraj nje tri svijeće. Svijeća se gasi komadićem kruha koji je namočen u vinu.⁴⁰

2.1. Kult pokojnika

U Badnjoj noći mnoge se suze prolijevaju zbog sjećanja na preminule članove obitelji. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi pale se dvije svijeće, od kojih je jedna bila za pokojne, a druga za žive.⁴¹ U Brijestu u Istri bi se nakon molitve dvije svijeće stavile u kruh i zapalile. Jedna je svijeća gorjela za žive, a druga za mrtve. Pri tome bi se pazilo kako svijeće dogorijevaju: ako bi prije dogorjela svijeća za mrtve, to je značilo da više treba moliti za mrtve, i obrnuto.⁴²

U novotravnickome kraju na Badnju večer pale se svijeće za mrtve članove obitelji i moli se za njihove duše. Kad bi svi stariji posjeli za stol, djeca bi izlazila van i u kuću ulazila sa zapaljenim voštanim svijećama u pšenici. Prvo bi pozdravili *Hvaljen Isus*, a onda čestitali *Sretna vam Badnja večer*.⁴³

U daljoj prošlosti, u Potoku kod Livna pšenica se nije sijala nego bi se u posudu, najčešće drvenu bukaru, nasula najljepša pšenica i u nju bi se zbole svijeće. S prvim mrakom palila se svijeća lojanica

³⁹ Dragana Petrović zapisala je 2010. godine u Donjem Banjevcu kod Kaknja. Kazala joj je njezina baka Ruža Petrović, rođena je 1940. u selu Vidiči kod Kaknja. Rkp. FF MO, 2010., S.

⁴⁰ Sanela Vujica zapisala je u siječnju 2010. godine. Kazala joj je Malina Kraljević, rođ. Filipović, u Crkvenjaku kod Kreševa. Rkp. FF MO, 2010., D.

⁴¹ O tome više: Milovan Gavazzi, *nav. dj.*, 130.

⁴² Usp. Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb, 1995., 76.

⁴³ Ivana Valenta zapisala je 2008. godine. Kazala joj je njezina baka Ivka Sekić (djev. Sekić, rođ. 1936. u selu Pećine, blizu Novog Travnika, u Bosni. Sada živi u selu Rankovići u Novom Travniku. Običaj je upamtila od svoje majke, koja se djevojački prezivala Butum. Na ruci ima istetoviran križ. Rkp. FF ST, 2008., S.

koja je gorjela cijele noći na svim prozorima kuća. Njihov plamen treperio je u spomen i za *pokoj vični* dušama koje su otišle u nebo.⁴⁴

Paljenje svijeća na Božić za večerom u posuškom kraju uvijek je vrhunac božićnog slavlja. Sva kućna čeljad se okupi za stolom, a na stolu se postavi sve najbolje što ima za jelo i pilo. Početak večere uvijek je počinjao molitvom u čast Porođenja, a zatim se molilo za pokojnike i one koji *nisu sa nama*. Po narodnom vjerovanju za božićnom večerom i paljenju svijeća prisustvuju i pokojnici iz jedne obitelji. Zato stol mora biti raskošno postavljen, kako bi pored živih bili zadovoljni i mrtvi. Za večerom pale se tri svijeće u znak Svetog trojstva. Svijeće se stavljaju u posudu sa zelenim žitom, a ta posuda uvijek je bila omotana hrvatskom trobojnicom. Kada domaćin kuće upali svijeće, to je znak da večera može početi. Tijekom večere obično se spominju oni koji nisu među ukućanima, koji su umrli ili su negdje u tuđini. U čast njima obično se spominju zajednička slavlja za Božić. Večera završava gašenjem svijeća, domaćin kuće uzme koru kruha utopljenu u crno vino i, praveći znak križa, gasi svijeće, a zatim se prekriži i izmoli Očenaš. Narod je smatrao da svaka ugašena svijeća predstavlja jednog ukućanina i da se iz njih može čitati sudbina. Tako se gledalo koja je svijeća najviše izgorjela i kamo je okrenut plamen prilikom gašenja svijeće. Ako je neka svijeća više izgorjela i okrenuta je prema nekom od prisutnih, to je značilo da će ta osoba uskoro umrijeti.⁴⁵

Nekoć su se u Grudama tri svijeće obično stavljale u čašu sa zrnjem kukuruza. Nakon objedovanja molilo se pet Očenaša, pet Zdravo Marijo, pet Slava Ocu i Vjerovanje, za mir i Božji blagoslov u obitelji. Obavezno se u molitvi prisjećalo i pokojnih iz obitelji čije se "trude uživalo". Dok se molilo, klečalo se po kući sklopljenih ruku. Nakon molitve gašene su svijeće. Obično ih je gasio najmlađi muški član obitelji. Djed bi mu umočio komad kruha u vino i uvijek pokazao s koje će strane početi gasiti. Gaseći svijeće, govorio je *U ime Oca i Sina i Duva Svetoga, Amen*. Dok je on to izgovarao, svi članovi obitelji bi se križali i svatko je trebao popiti po malo vina iz one čaše u koju se umakao kruh za gašenje svijeća. Komentiralo se čija je svijeća najviše izgorjela, jer bi stariji obično odredili čija je koja svijeća. Vjerovalo se da će brzo ovaj svijet napustiti onaj čija je svijeća najviše izgorjela, a ako su svijeće lijepo gorjele, te nisu

⁴⁴ Luca Šarić zapisala je 2010. godine u Potoku kod Livna. Kazala joj je Zorka Perković (djev. Pravdić, rođ. 1948.). Rkp. FF MO, 2010., S.

⁴⁵ Antonija Širić zapisala je 12. prosinca 2009. godine. Kazala joj je Slavka Crnogorac (Barakuša), djev. Petric, rođ. 1933. u Čitluku. Rkp. FF MO, 2010. D.

treperile, govorilo se da će biti mira u kući. Zdjela sa svijećama ostavljala se do Nove godine. Ponovno su se palile svijeće i gasile s istim komadićem kruha. Nakon blagdana taj komadić kruha bio je kao neki blagoslov. Davao se u napoj domaćim životinjama, da i one budu zdrave, a kokošima se obično prosipao onaj kukuruz u kojem su bile svijeće.⁴⁶

Hrvati su, primjerice u Livnu, Banjoj Luci, Šuici, Travniku, Busovači, Novom Travniku, Gučjoj Gori, Bihaću, Varešu, Zenici, jednu svijeću palili za mrtve, stavljali je u prozor gdje bi cijelu noć gorjela.⁴⁷ U mnogim mjestima u Bosni taj se običaj sačuvao do naših dana.

3. SVIJEĆNICA

Sviječnica ili *Prikazanje Gospodinovo* kršćanski je blagdan koji se slavi 2. veljače. Tog dana blagoslivljaju se svijeće i održava procesija u znak svjetla božanske objave koju donosi Isus Krist.⁴⁸

Prema jednom propisu Mojsijeva zakona, na uspomenu spašavanja od smrti izraelskih prvorođenaca za pomora prvijenaca u Egiptu, prije izlaska Izraelaca iz Egipta, svaki prvijenac morao je u Hramu biti posvećen Bogu na službu. Osim Levijeva plemena, svi prvorođenci drugih plemena morali su se u Hramu otkupljivati posebnim prinosom od pet šekerla, za uzdržavanje svećenika i levita. Svećenik bi tada uzeo dijete i blagoslovio ga.

Prema drugom propisu, svaka je žena četrdeseti dan nakon rođenja muškoga djeteta morala doći u Hram i prinijeti žrtvu za očišćenje. Ako je žena bila imućna, morala je darovati janje i grlicu, a ako je bila siromašna, morala je darovati dvije grlice ili dva golubića. Blažena Djevica Marija, kao prečista majka Sina Božjega, nije imala tu obvezu, ali je, dajući uzoran primjer izvršavanja Božjeg zakona, dragovoljno izvršila i taj Mojsijev propis. "(22) Kad se zatim po Mojsijevu Zakonu *navršiše dani njihova čišćenja*, poniješe ga u Jeruzalem da ga prikažu Gospodinu - (23) kao što piše u Zakonu Gospodnjem: *Svako muško prvorođenče neka se posveti Gospodinu!*

⁴⁶ Katarina Tomas zapisala je 2007., a kazala joj je majka Ana Tomas (djev. Todić, rođ. 1949. godine). Rkp. FF MO, 2007. D.

⁴⁷ Radmila Kajmaković, *Božićni običaji*, Etnologija, NS, XV-XVI, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo, 1961., 224. Pridodana su mjesta koja se ne spominju u tom radu, što je zapisano terenskim radom.

⁴⁸ Josef Quin, *Sviječnica. Suvremena katolička enciklopedija, M-Ž*, (priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig), Marjan tisak, Split, 2005., 179.

- (24) i da prinesu žrtvu kako je rečeno u Zakonu Gospodnjem: *dvije grlice ili dva golubića.*” Četrdeset dana nakon Isusova rođenja Blažena Djevica Marija i sveti Josip donijeli su dijete Isusa u Jeruzalem, da ga ondje prikažu u Hramu. Za otkupnu žrtvu prinijeli su dvije grlice ili dva golubića. U Hramu ih je dočekaio starac Šimun kojemu je Duh Sveti objavio da neće umrijeti prije nego što vidi Spasitelja. Šimun je uzeo Isusa i zapjevao hvalospjev: “(29) Sad otpuštaš slugu svojega, Gospodaru, po riječi svojoj, u miru! (30) *Tà vidješe oči moje spasenje tvoje,* (31) koje si pripravio *pred licem svih naroda:* (32) *svjetlost na prosvjetljenje naroda, slavu puka svoga izraelskoga.*”

Blažena Djevica Marija i sveti Josip iznenadili su se Šimunovim riječima i kako je on znao tajnu. Šimun ih je blagoslovio i rekao Mariji: “(34) Ovaj je evo postavljen na propast i uzdignuće mnogima u Izraelu i za znak osporavan - (35) a i tebi će samoj mač probosti dušu - da se razotkriju namisli mnogih srdaca!”⁴⁹ Tada je u Hramu bila i proročica Ana, “(36) (...) kći Penuelova, iz plemena Ašerova, žena veoma odmakla u godinama. Nakon djevojaštva živjela je s mužem sedam godina, (37) a sama kao udovica do osamdeset i četvrte. Nije napuštala Hrama, nego je postovima i molitvama danju i noću služila Bogu. (38) Upravo u taj čas nadode. Hvalila je Boga i svima koji iščekivahu otkupljenje Jeruzalema pripovijedala o djetetu.”

Narod taj blagdan naziva: *Gospa Kandalora* (u poljičkome kraju), *Kandalora* (u priobalju, Dalmatinskoj zagori i dr.), *Kalandora* (u Hercegovini i Rami), *Svičnica* (primjerice u Sinju), *Svjetlo Marinje* (u Srijemu i Slavoniji), *Sveta Marina* (u Usori i okolici Busovače) itd.

Na Murteru, poslijepodne bi *crkovinar* i *sakristan* crkve Blažene Djevice Marije dijelili svijeće svim mještanima, jednu veliku za dom i po jednu malenu za svakoga člana obitelji. Crkovinarima i pjevačima bila bi udijeljena posebno ukrašena svijeća.⁵⁰

Kandalorska svijeća svagdje je sretna, i u kući i u polju. O Kandalori zapašu velike bure, a pjeva se: *Kandalora, zimi 'ora, / koja muti do dna mora; / za njon ide Blaž, / koji govori da je laž, / a glistina / kaže da je istina.* Pripovijeda se, ako Kandalora osvane

⁴⁹ Usp. Janko Oberški, *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, Marjan tisak, Split, 2005., 98.

⁵⁰ Ivona Tolić zapisala je na Murteru 2008. godine. Kazala joj je Ivanica Mudronja iz Murtera (rođ. 1928.).

vedra i hladna, da će do Jurjeva dvanaest puta pasti snijeg i da će jedan drugoga zateći.⁵¹

Vareški katolici na Sviječnicu u crkvu nose svijeće i mukete,⁵² koje se prave topljenjem voska u jednoj posudi, te se kroz vosak provlači nit svijeće. Debljina svijeća i muketa obično je tri milimetra. To se nekoć posvećivalo i na svaku Mladu nedjelju, a palilo se na misama za pokojne i na obrede na Veliku subotu.⁵³

Narod u iločkome kraju blagdan Sviječnice naziva *Svjetlo Marinje*. U crkvi se prije glavne svete mise blagoslivljaju svijeće, a potom je procesija kroz crkveni park. Blagoslovljene svijeće čuvaju se u kući, te se koriste kada je netko na umoru ili kad je veliko nevrjeme. Na Sviječnicu je kalendarska polovica zime, a narod kaže da taj dan izlazi medvjed iz svoga loga da vidi svoju sjenu, te ako *sja* sunce, onda se još dublje uvlači u zimski san, jer će zima potrajati još četrdeset dana. Slovaci 2. veljače imaju tradicionalno okupljanje, na kojem se izvodi kazališna predstava *Divadlo*. Potom se pleše i igra do ranih jutarnjih sati *tanjec do rana*.⁵⁴

U Usori se na Sviječnicu (*Svetu Marinu*) u crkvu nose svijeće na posvećenje i brižno se čuvaju u kući. Na Badnjicu su paljene uz večeru, a paljene su i u smrtnim slučajevima u kući, za spokoj duše pokojnika.⁵⁵ U selu Ravan kod Busovače Sviječnica (*Sveta Marina*) nakon mise i posvećenja svijeća ide se na groblje i zapale se svijeće za pokojne.⁵⁶

U Donjem Selu na Šolti tradicija je da se molitva koja je posebno namijenjena za nekoga ili nešto moli pred upaljenom *kandalorskom* svijećom i pred raspelom. Vjerovalo se da će tako biti prijie uslišana.⁵⁷

⁵¹ Frano Ivanišević, *nav. dj.*, 443-444.

⁵² Muket, franc. *mouchette* – voštana svijeća svijena u klupko ili spiralu. U domovima se čuvala kao svetinja, a palila se uz pokojnika. Od te svijeće napravio bi se križ i pokojniku stavio na prsa. Kazala mi je Jela Lovrić (djev. Ostojčić, rođ. 1938. u Rumbocima, živi na Gmićima u Rami).

⁵³ Mihaela Pejčinović zapisala je 2010. godine. Kazao joj je Ivan Pejčinović, rođen 1951. u Varešu. Rkp. FF MO, 2010., S.

⁵⁴ Mato Batorović, *Iločki list*, broj 11; 1995. veljača; godina II; 11.

⁵⁵ Suzana Ćosić zapisala je u rujnu 2009. u Sivši. Kazala joj je Anica Ćosić (djev. Krajina) rođena 1924. godine. Rkp. FF MO, 2009., D.

⁵⁶ Slađana Miličević zapisala je 2010. godine u selu Ravan kod Busovače. Kazali su joj njezin djed Vlatko Petrović iz sela Ravan pokraj Busovače, rođ. 30. svibnja 1939., i baka Milica Petrović, (djev. Laštro, rođ. 17. rujna 1944.), također iz sela Ravan pokraj Busovače. Rkp. FF MO, 2010., S.

⁵⁷ Vesni Kalebić kazao je 2004. Vinko Blagaić u Donjem Selu na Šolti. Rkp. FF ST, 2009., D.

U sinjskome kraju vjerovalo se: ako je na *Svićnicu* lijepo vrijeme, vedro i sunce, da jazavac gradi kuću jer će kiša, i cijelo proljeće bit će kišno, a ako je kiša na *Svijećnicu*, onda se kaže da jazavac ruši svoju kuću jer mu ne treba, jer će cijelo proljeće biti lijepo vrijeme.⁵⁸

4. GRLIČANJE

Sveti Blaž bio je biskupom Sebaste u Armeniji u 4. stoljeću. Po zanimanju je bio liječnikom. Nadaren božanskim nadahnućem povukao se u pećinu i ondje živio među divljim životinjama, koje ga nisu napadale, već su ga mirno susretale i mazile se uz njega, te mu ranjene i bolesne dolazile. Otkrili su ga kraljevi lovci te su ga, pomislivši da je vrač, zarobili. Kad je doveden pred Licinija, on je naredio da ga raskidaju željeznim grebenima i bace u jezero. Božjom pomoću zacijelile su mu rane te je hodao po vodi propovijedajući mnoštvu. Na koncu mu je odrubljena glava. Kao zaštitnik Dubrovnika u ruci drži model grada. Zaštitnikom je divljih životinja.⁵⁹ Zavjetuje mu se za ozdravljenje grla, jer je prema legendi spasio dijete koje se gušilo progutavši riblju kost.⁶⁰ Na blagdan svetoga Blaža (3. veljače) na misi se obavlja obred *grličanja* – svećenik tijekom mise postavi ispod grla dvije svijeće u obliku slova "V" i moli se svetom Blažu za očuvanje glasa, glasnica i grla.

5. SVIJEĆE U VELIKOM TJEDNU

U Velikom tjednu, najčešće na Veliki četvrtak, Božji grob uređuju mještani i/ili časne sestre i crkveni službenici. Grob se

⁵⁸ Marina Gugić zapisala je 2008. godine u Radošiću kod Sinja. Kazala joj je Pava Gugić (rođ. 1930.- djevojačko prezime Milun) rođena u Dicmu, živi u selu Radošić. Rkp. FF ST, 2008., S.

⁵⁹ Anđelko Badurina, *nav. dj.*, 161.

⁶⁰ Josef Quin, Blaž, *Suvremena katolička enciklopedija*, (priređili Michael Glazier i Monika K. Hellwig), Marjan tisak, Split, 2005., 129.

uređuje cvijećem, prokljalom pšenicom,⁶¹ prokljalim bijelim graham, svijećama.⁶²

U Starom Vitezu se nakon pučke mise na Cvjetnicu odlazilo na groblje i palilo svijeće.⁶³ U crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u župi Katunima – Kreševu svećenik na Veliki petak predvodi procesiju. Stražari se poredaju u kolonu po dva noseći svijeće, a dva stražara su određena za nošenje *ferala*,⁶⁴ dok bi dva stražara ostala na smjeni u crkvi. U naše vrijeme, dok prva smjena ide na dužnost, druga je u pripravnosti, a ostali stražari idu u procesiji noseći *ferale* i svijeće i prateći svećenika sa Presvetim Oltarskim Sakramentom, a narod ide iza njih.⁶⁵

U Mravincima su mladići u Velikom tjednu u crkvu nosili kotulače,⁶⁶ natječući se koji će svojoj djevojci kupiti i pokloniti veći i ljepši kotulač.⁶⁷

6. USKRSNA SVIJEĆA

Uskrsna svijeća blagoslivlja se na Veliku subotu. Pet zrna tamjana u toj svijeći predstavlja pet Isusovih rana. Na upaljenoj vatri pripali se uskrsna svijeća koju đakon unosi u nerasvijetljenu crkvu i svečano se zaustavlja tri puta prije nego što dođe do oltara, te pritom svaki put pjeva *Svjetlo Kristovo*. Narod mu odgovara *Bogu hvala*. Pripaljuje se manji broj svijeća. Kad dođe na sredinu, nakon poklika pripaljuje se veći broj svijeća. Pred oltarom je treći poklik, nakon kojega se upale sve svijeće u crkvi i u rukama vjernika.

⁶¹ Pšenica simbolizira blagostanje i zemaljsko izobilje, a u euharistiji označava euharistijski kruh. Zrnje žita je euharistijski simbol Kristove ljudske naravi. Usp. Ivanovo evanđelje: *Zaista, zaista, kažem vam, ako pšenično zrno ne padne u zemlju i ne umre, ostaje samo. Ako li umre rodi veliki rod.*

⁶² O tome više: Jasna Čapo Žmegač, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*, Golden marketing, Zagreb, 1997., 34.

⁶³ Nela Damjanović zapisala je 2010. godine u Starom Vitezu. Kazao joj je Ljubomir Pavlović (rođ. 1944.), poznatiji kao Ljuban. Završio je studij organizacije rada u Novom Sadu. Rkp. FF ST, 2010., S.

⁶⁴ Feral (tal. *fanale, ferala*) – fenjer, svjetiljka, lampaš.

⁶⁵ O tome više: Marko Dragić, *Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata*, *Ethnologica Dalmatica*, Etnografski muzej Split, vol. 17., Split, 2009., 5-32.

⁶⁶ Kotulač - posebno izrađena voštana svijeća, raznovrsno isprepletena od tankih voštanih vrpci u raznim bojama, koje su se odmotavale kako su sagorijevale.

⁶⁷ Veronika Bučan zapisala je u Mravincima kod Splita 2009. godine. Rkp. FF ST, 2009., S.

Dakon pred oltarom uskrсну svijeću okadi te pjeva Vazmeni hvalospjev Isusu Kristu. Potom se koristi slavitelj kada blagoslivlja krsnu vodu. Svijeća za vrijeme Uskrsa ostaje u svetištu i pali se u liturgijskim slavljinama. Ta svijeća se koristi za krštenja i ostavlja pokraj krstionice.⁶⁸

Čin krštenja nije se bitno promijenio, svećenik moli, poškropi dijete svetom vodom po čelu, a kum drži svijeću te odgovara umjesto kumčeta.

7. POKOJNIČKA SVIJEĆA

Stara je hrvatska katolička tradicija da se umirućima dovodi svećenik kako bi ih ispovjedio i obavio posljednju pomast. Dok svećenik ne dođe, ukućani i ostali mole Gospine litanije ili neku drugu prigodnu molitvu. Kad svećenik stigne, ostali iziđu van i pričekaju da se bolesnik ispovjedi, a potom nastave sa svećenikom moliti propisane molitve. Nakon odlaska svećenika potihom se moli kod bolesnika ili ako je zgodno u nekoj drugoj prostoriji. Moli se za Božje *providenje*. Primijeti li se da bolesnik umire, a muči se sa smrću, stavi mu se križ u ruke, poškropi ga se i dadne mu se da popije malo posvećene vode. Upale se dvije svijeće i svi ukućani kleknu i mole Isusovu kronicu i litanije.⁶⁹

Ako je netko dugo i teško umirao, u trogirskom kraju, vjerovalo se da je to zato što se nekome u životu zamjerio. Zbog toga bi članovi njegove obitelji zamolili tu osobu da dođe i oprost bolesniku. Ako ovaj nije bio pri svijesti, onda bi ta osoba rekla: "Neka i tebi i meni Bog oprost." U posljednjim trenucima bi se umirućem u ruke stavila upaljena svijeća, da mu duši osvijetli put na drugi svijet.⁷⁰ U kliškom kraju kod glave pokojnika svijetlila su dva lumina i voštanice.⁷¹ U kaštelanskom kraju bi se kad bi tko umro na *šemizet*, *kantunal* u jednoj prostoriji užgali lumini koji bi gorjeli osam dana *da se duša ne izgubi*. Pokojnik bi jednu noć proveo u kući, a sutradan bi bio pogreb. U prostoriji gdje je bio pokojnik osam dana bi se i Boga molilo, a u kuću pokojnikovih

⁶⁸ Josef Quin, Svijeća, *Suvremena katolička enciklopedija*, (priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig), Marjan tisak, Split, 2005., 179.

⁶⁹ Katici Lozić Radielović 2007. godine kazala je Anđa Glavaš, djev. Petrušić, rođ. 1932., u selu Gornji Bešpelj kod Jajca. Rkp. FF MO, 2007., D.

⁷⁰ Tereza Karabatić zapisala je 2008. godine u Trogiru. Rkp. FF ST, 2008., S.

⁷¹ Zdravko Milišić zapisao je u Klisu 2009. godine. Kazala mu je njegova baka Emilija Milišić, rođ. 1932. Rkp. FF ST, 2009., S.

dolazila je rodbina. Uvijek bi se netko od rodbine našao koji bi predvodio molitvu. Lumini bi gorjeli dok se ne svrši molitva.⁷²

8. SVI SVETI, DUŠNI DAN

Blagdan Svih svetih (1. studenoga) slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice, a počeo se slaviti kada je papa Bonifacije IV. (608.-615.) rimski panteon posvetio Bogorodici i mučenicima (oko godine 610.). Blagdan se najprije svetkovao 13. svibnja, a u Irskoj se slavio 1. studenoga. Papa Grgur III. (731.-741.) uveo je svetkovanje 1. studenoga (nepoznate godine), kada je kapelu u rimskoj bazilici posvetio Svim svetima.⁷³

Dušni dan (spomen svih vjernih mrtvih) spomen je kada se Crkva sjeća svih vjernih mrtvih. Slavi se 2. studenoga, a ako je tog datuma nedjelja, onda se slavi 3. studenog. Tradicija sjećanja na pokojne seže u 7. stoljeće. Papa Benedikt XV. (1914.-1922.) ozakonio je godine 1915. da svi svećenici tog dana prikažu tri mise: jednu za vjerne mrtve, drugu na papinu nakanu i treću na nakanu dotičnog svećenika.⁷⁴

U hrvatskoj je tradicijskoj kulturi iznimno štovan kult groblja. O tome svjedoči i izreka "Pokaži mi kakvo je groblje, odmah ću ti reći kakvo je selo." Svi sveti i Dušni dan povezani su blagdani i podrazumijevaju odlazak cijele obitelji na groblja, paljenje svijeća, kićenje grobova cvijećem. Pritom je nekoć cvijeće moralo biti iz vlastitoga vrta, a svijeće su bile voštane. U Srijanima svijeće lumine nazivane su *dušice*.⁷⁵ U Kaštelima su se palili maoleti,⁷⁶ koje su djevojke nosile u rupcima, a bilo je i manjih za djecu.

U hrvatskoj baštini Dušni dan se još naziva *Mrtvi dan*, *Mrtvo spomenuće* (u središnjoj Bosni). Tog dana se u mnogim krajevima,

⁷² Karmen Carev zapisala je 2010. godine u Kaštel Kambelovcu. Kazala joj je Marija Carev (djev. Perišin, rođ. 1942.). Rkp. FF ST, 2010., D.

⁷³ Josef Quin, Svi sveti, svetkovina, u: *Suvremena katolička enciklopedija, M-Ž, R-Ž* (priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig), Marjan tisak, Split, 2005., 177.

⁷⁴ Josef Quin, Dušni dan / Spomen svih vjernih mrtvih, u: *Suvremena katolička enciklopedija, A-M, A-E*, (priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig), Marjan tisak, Split, 2005., 275.

⁷⁵ Ivana Tadić zapisala je 2009. godine. Kazali su joj: njezina baka Marija Tadić, rođ. Mladin, rođena u Srijanima, 21. ožujka 1933., i njezin djed Ivan Tadić, rođen u Srijanima, 18. ožujka 1963. Rkp. FF ST, 2009., S.

⁷⁶ Duge uske voštanice isprepletene i išarane.

primjerice u dugopoljskom kraju u Dalmaciji,⁷⁷ Badljevine kod Pakraca⁷⁸ i drugdje pale svijeće i na groblju i u kući za pokoj duše preminulih članova obitelji. Svijeće su, nekoć, u kućama gorjele duboko u noć.

9. SVIJEĆA PROTIV UROKA, BOLESTI I NEVREMENA

Dok je u kući bilo nekršteno dijete, stalno je gorio lumin da ga štiti od zlih duhova. Djeca su po pučkom vjerovanju posebice podložna urocima, kojima se pripisivala dječja bolest, pa i smrt. Da bi se dijete očuvalo od uroka, trebalo mu je staviti u kolijevku pod glavu neke moći. To je mogao biti komadić *kandelorske svijeće*, malo blagoslovljene soli ili maslinove grančice blagoslovljene na Cvjetnicu koja bi se zataknila na kolijevku.⁷⁹

Micina je bila bolest koja se javljala ispod ruke ili na preponama. Jako je boljela i iscrpljivala osobu. Bili su to neki čvorići. Ponekad su znali biti i veličine jaja ili oraha. Neke žene znale su to vrlo uspješno liječiti. Uzimale su po dvije blagoslovljene voštane svijeće, stavljale ih u križ na oboljelo mjesto i molile: / *Prije se Isus rodija / nego se ova bolest dogodila. / Vrati se bolesti natrag / ne znalo ti se za trag! / Gospa se sinu umoli / da ovu bolest umori. / Gospa se sinom diči / da ovu bolest liči. / Vrati se bolesti natrag / ne znalo ti se za trag! / U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.*⁸⁰

Vjerovalo se da je mladenka podložna utjecaju zlih sila i urocima, a da bi se onemogućilo njihovo djelovanje, majka bi joj u odjeću ušila malo blagoslovljene soli, komadić kandelorske svijeće, kruha ili zrno pšenice.⁸¹

Kad bi bilo nevrijeme, križalo bi se i molilo. Izbacio bi se *sadžak* na dvor i izvrnuo se, te bi se krštenom vodom škropilo i

⁷⁷ Antonija Čevra zapisala je 2009. godine u Dugopolju. Kazala joj je njezina baka Ana Čevra (djev. Smodlaka, rođ. u Dugopolju 1936., gdje još uvijek živi). Rkp. FF ST, 2009., S.

⁷⁸ Ivana Kop zapisala je svibnja 2007. u Badljevine kod Pakraca, a kazala joj je njezina baka Emilija Kop (djev. Magdić, rođ. 1936.). Rkp. FF ST, 2007., S.

⁷⁹ Antonia Čevra zapisala je 2009. godine u Dugopolju. Kazala joj je Ana Čevra. Rkp. FF ST, 2009., S.

⁸⁰ Katarina Tomas zapisala je 2007. godine, a kazala joj je majka Ana Tomas (djev. Todorić, rođ. 1949.). Rkp. FF MO 2007., D 60 (vidi: Silvestar Kutleša, *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski, 1997., 416).

⁸¹ Mara Radan zapisala je 2009. godine u Dugopolju kod Splita. Rkp. FF ST, 2009., S.

govorilo: *Odbi Bože ovo nevrjeme, gorom i planinom. / Nemoj poljem ni dolinom. Onda se prekriži opet, moli Očenaš i upali svijeća.*⁸²

Nekoć su Runovićani svijećama blagoslovljenim na Kandaloru punili pušku kojom su pucali protiv krupe.⁸³

11. SVIJEĆA U DRUGIM ŽIVOTNIM PRIGODAMA

U nekim mjestima u Poljičkoj republici svaki gost dobije svijeću, i prije plesa s mladom, sva se svjetla ugase, a gosti, jedan po jedan, dolaze do plesnog podija i slažu svijeće u obliku srca. To je simbol ljubavi i početka života nove obitelji. U nekim se primorskim krajevima svakom svatu u džep stavi tri zrna blagoslovljene soli, dva lista masline i komadić blagoslovljene svijeće da ih zaštiti od uroka.⁸⁴

Nedjelju dana nakon svadbe bio je *izvod*. To je vrijeme kada bi mladenka prvi put kao udana žena došla u crkvu na misu. Tom bi je prilikom dočekao župnik na vratima crkve, te bi je uveo u crkvu, uz pratnju dvojice ministranata koji su nosili zapaljene svijeće.⁸⁵

Žitelji Runovića i Zmijavaca na blagdan svetoga Luke (18. listopada) išli su na zavjet, sa svojim župnikom i crkvenim barjakom u procesiji. Svetom Luki zavjetovali su se za zdravlje goveda i svatko mu je nosio svijeću na dar.⁸⁶

12. LEGENDA O SVIJEĆI

Naši su stari pripovijedali da je sunce jedna velika svijeća koju dragi Bog po danu upali da ljudi vide što rade, i da ih on može vidjeti. A kazivali su da po noći Bog zaogrne zemlju ogrtačem, i zato je noć i ne vidi se. Ali da ne bi bilo skroz mrklo, da se ništa ne vidi, provrtio je dragi Bog rupe na tom zemljinom ogrtaču, i to su zvijezde. Kroz njih se vidi kako sunce tamo iza sjaje dragom Bogu, i kroz njih Bog čiri jude po noći.

⁸² Vedrana Pažin zapisala je 2008. god. Kazala joj je Anica Vujnović rođ. 1930. na Vjetreniku. Rkp. FF MO, 2009., D.

⁸³ Silvestar Kutleša, *nav. dj.*, 275.

⁸⁴ Petra Džanko zapisala je 2009. godine u Krilu Jesenicama. Kazao joj njezin djed Slavo Tomaš, rođ. 1. svibnja 1931. Rkp. FF ST, 2009., S.

⁸⁵ Mara Radan zapisala je 2009. godine u Dugopolju kod Splita. Rkp. FF ST, 2009., S.

⁸⁶ Silvestar Kutleša, *nav. dj.*, 275.

Tako su govorili djeci da ni po noći ne smiju biti zločesta, jer dragi Bog sve vidi.⁸⁷

ZAKLJUČAK

Svijeća kršćane prati od rođenja pa do smrti. Na krštenju se svijeća daje kršteniku; prvopričesnik nosi svijeću; zaručnike svijeća prati kod vjenčanja; uz upaljenu svijeću bolesnik napušta ovaj svijet. U Badnje predvečerje uz svijeću se obavljao blagoslov blaga. U najčarobnijoj kršćanskoj noći, Badnjoj noći, i na najradosniji blagdan, Božić, pale se svijeće i za pokojnike. Svjetlo svijeća u badnjem bdijenju uresom je i simbolizira pobjedu svjetla nad tamom, dobra nad zlim. Božićne svijeće pale se i gase po tradicijskim običajima i obredima, a pritom se iskazuju najveće želje, koje su po svojoj strukturi minijaturne pučke molitve. Tim svijećama pridaje se čudotvorna moć, uz njih se do naših dana vezuju narodna vjerovanja, a domačice ih nedogorene često čuvaju za iduću godinu. U tradicijskoj kulturnoj baštini Hrvata svijeća se koristi i protiv bolesti, uroka i nevremena. U tim obredima i običajima opazaju se elementi pretkršćanske kulture.

Svijeće se blagoslivljaju na Svijećnicu i u domovima čuvaju kao svetinja. Na Uskrs se blagoslivlja svijeća koja se koristi kod krštenja. Starinske ručno izrađivane i ukrašavane voštane svijeće zamijenile su industrijske svijeće. Negdanji obredi i običaji vezani uz svijeću modificirani su, a neke je, zauvijek, prekrila koprena zaborava. I zbog toga, civilizacijski je čin od zaborava otrgnuti duhovnu baštinu naših, davno upokojenih, praotaca i pramajki.

CANDLE IN SACRAL HERITAGE OF THE CROATS

Summary

Candle accompanies Christians from birth to death, as early as from the very beginnings of Christianity. The use and symbolism of candle is manifold. At baptism a candle is given to the baptised; first communicant holds a candle; candle accompanies the engaged couple at wedding; at lighted candle a sick person leaves this

⁸⁷ Kristini Matić kazao je u Katunima 2008. godine župnik don Većeslav Šupuk, rođ. 28. rujna 1936. u Slimenu. Rkp. FF ST, 2008., S.

world. In sacral heritage of the Croats many customs and rites are related to the candle. The light of candles embellishes Christmas Eve vigil and symbolizes the victory of light over darkness, of good over evil. Christmas candles are attributed miraculous powers, so housewives often keep the candles that have not burned down for the next year. In Croatian spirituality the cult of the dead is exceptionally observed. So, at the merriest time of the year, at Christmas Eve and Christmas dinner, candles are lighted for the dead. The candles consecrated at Candle mass are treasured in all Croatian Catholic homes like a sacred thing. In traditional heritage of the Croats candle is used against illnesses, spells and bad weather.

Key words: *blessing, cult of the dead, prayer, candle, Candle mass.*